

Czego możesz się spodziewać, gdy Twoja sprawa rodzinna trafi do sądu?

Jestem wielkim zwolennikiem porozumień wynegocjowanych przez rozstające się pary, bez uciekania się do drogi sądowej. Rozwiązują one wszystkie kwestie sporne, związane z separacją, bądź rozwodem. Są nie tylko mniej stresujące dla stron i dzieci, ale nie zaostrzają konfliktu, są lepiej dostosowane do potrzeb stron, są poufne, mogą być zakończone dużo szybciej niż uzyskanie orzeczenia sądowego i bez wątpienia są dużo tańsze. Niestety, nie zawsze są one możliwe.

Gdy jedna ze stron nie negocjuje w dobrej wierze, nie ujawnia swojej sytuacji finansowej, próbuje zataić dochód, roztrwonić majątek lub po prostu nie przyjmuje do wiadomości istniejącego stanu prawnego, postępowanie sądowe, choć nie jest mile widziane, może być jedynym rozwiązaniem.

Każdy, kto rozważa rozpoczęcie postępowania sądowego w sprawie rodzinnej lub każdy, kto dobrowolnie lub mniej dobrowolnie, zostanie w taką sprawę wciągnięty jako respondent, powinien zapoznać się z podstawowymi etapami procesu sądowego, kosztami związanymi z postępowaniem sądowym oraz jego "skutkami ubocznymi", które mogą obejmować psychologiczne, ekonomiczne, jak i emocjonalne konsekwencje.

Etapy, długość trwania i koszty postępowania sądowego zależą od ilości kwestii, które muszą zostać rozwiązane, a także od zawiłości tych kwestii, poziomu wrogości między stronami oraz instancji sądu podejmującego decyzję w danej sprawie. Bez względu na to, jak długo trwa postępowanie sądowe, zawsze trwa ono za długo z punktu widzenia osób, których dotyczy. Opóźnienia i oczekiwanie na dostępne terminy są nieuniknioną częścią procesu sądowego, a odroczenia zaplanowanych pojawień w sądzie nie są rzadkością.

Dobrze jest zdać sobie sprawę z tego, że w większości jurysdykcji w Ontario, w tym w Toronto i Brampton, istnieją dwa poziomy sądy, które podejmują decyzje w sprawach rodzinnych. *Ontario Court of Justice* rozpatruje sprawy związane z alimentami dla dzieci i współmałżonków, opieką i dostępem do dzieci oraz ustalaniem ojcostwa i ochroną dzieci (*child protection*). *Superior Court of Justice* może decydować o sprawach związanych z rozwodem i podziałem własności, jak również opieką i widywaniem się z dziećmi oraz alimentami, ale nie decyduje o sprawach ochrony dzieci.

W niektórych jurysdykcjach, takich jak Hamilton, istnieje tylko jeden poziom sądu, który zajmuje się wszystkimi kwestiami w obrębie prawa rodzinnego. Jest to tak zwany *Family Court of the Superior court of Justice* często nazywany *Unified Family Law Court*.

Postępowanie sądowe w *Superior Court of Justice* jest zazwyczaj bardziej formalne i długotrwałe. Z definicji dotyczy ono kwestii majątkowych, jako że decyzje o podziale majątku nie mogą być podejmowane przez *Ontario Court of Justice*. W związku z tym charakter kwestii do rozstrzygnięcia jest zazwyczaj bardziej skomplikowany i strony mają obowiązek ujawnienia swojej sytuacji finansowej, co zazwyczaj oznacza wypełnianie rozlicznych dokumentów i dostarczanie dokumentacji z rozmaitych instytucji finansowych. Zazwyczaj strony nie

rozpoczynają postępowania sądowego w *Superior Court of Justice*, jeżeli nie mają do czynienia z koniecznością przeprowadzenia podziału majątku.

Złożenie aplikacji jest pierwszym krokiem w postępowaniu sądowym z zakresu prawa rodzinnego. Aplikacja (*application*) to dokument rozpoczynający proces sądowy.

Wyszczególnia ona roszczenia wnioskodawcy (zwanego *applicant*), jak na przykład prośba o alimenty lub opiekę nad dziećmi oraz opisuje okoliczności, z których te roszczenia wynikają.

Jeżeli aplikacja zawiera wniosek o alimenty na rzecz dzieci lub współmałżonka, podział własności lub roszczenie o wyłącznym zamieszkaniu w rezydencji małżeńskiej, *applicant* musi złożyć w sądzie oraz doręczyć drugiej stronie sprawozdanie finansowe (*financial statement*) wraz ze swoją aplikacją. Celem *financial statement* jest przedstawienie drugiej stronie szczegółowego obrazu sytuacji finansowej wnioskodawcy. Mimo że *financial statement* jest długim i szczegółowym dokumentem, to jest to zazwyczaj zaledwie pierwszy krok w wymianie informacji finansowych, które muszą być ujawnione przez strony. Niejednokrotnie pełne ujawnienie sytuacji finansowej wymaga wymiany przez strony obszernej i szczegółowej dokumentacji finansowej, takiej jak wyciągi z kont bankowych, rachunki z kart kredytowych, zwroty podatkowe czy wyceny majątku.

Jeżeli aplikacja zawiera wniosek o opiekę oraz dostęp do dzieci, kolejny obszerny dokument tzw. *affidavit in support of claim for custody and access*, musi być złożony wraz z aplikacją.

W ciągu trzydziestu dni od otrzymania aplikacji i towarzyszących jej dokumentów, osoba, przeciwko której składany jest wniosek (*respondent*), musi doręczyć aplikantowi a także złożyć w sądzie odpowiedź (*answer*). Respondent może umieścić w *answer* odpowiedzi na roszczenia aplikanta, a także wyszczególnić całkowicie nowe roszczenia. *Answer* zawiera także fakty wspierające roszczenia respondenta. Jeżeli aplikacja bądź *answer* poruszają kwestie związane z alimentami na rzecz dzieci lub współmałżonka, roszczenie podziału własności lub roszczenie o wyłącznym zamieszkaniu w rezydencji małżeńskiej, respondent musi przygotować *financial statement*. Jeżeli kwestie sporne dotyczą opieki i dostępu do dzieci, *affidavit in support of claim for custody and access* musi być również złożony.

Aplikant może doręczyć respondentowi jak i również złożyć w sądzie *reply* w odpowiedzi na roszczenia złożone przez respondenta w *answer*. Celem *reply* jest odpowiedź na nowe kwestie, poruszone przez respondenta w *answer*. Aplikant nie ma prawa wnosić żadnych nowych roszczeń w *reply*.

Jakie są koszty złożenia aplikacji lub odpowiedzi na nią? Twój prawnik musi się z Tobą spotkać, aby zapoznać się z Twoją sprawą, zebrać fakty i wybrać najlepszą strategię w Twojej sytuacji. Jeśli odpowiadasz na aplikację (jesteś respondentem w sprawie), prawnik musi dokładnie przejrzeć materiały dostarczone Ci przez aplikanta. Następnie musi przygotować wszystkie dokumenty niezbędne do rozpoczęcia aplikacji lub odpowiedzi. W celu przygotowania *financial statement*, prawnik musi zebrać szczegółowe informacje o Twojej sytuacji finansowej w momencie zawarcia małżeństwa, w dniu separacji, a także podczas rozpoczęcia postępowania sądowego. Zawsze informuję moich klientów, że przygotowanie potrzebnych dokumentów pochłania minimum 10 do 15 godzin mojej pracy. Liczba godzin może wzrosnąć w skomplikowanych przypadkach. Jeśli spór jest rozstrzygany w *Superior Court of Justice*, strony

muszą uiścić opłaty za złożenie aplikacji i *answer*. Ponieważ wszystkie dokumenty muszą zostać złożone w sądzie osobiście, strony muszą również pokryć koszty osoby (*process server*), która składa dokumenty w sądzie w ich imieniu.

First appearance

Jeżeli postępowanie zostało rozpoczęte w *Ontario Court of Justice*, termin pierwszego pojawienia się w sądzie (*first appearance*) będzie automatycznie wyznaczony w momencie złożenia w sądzie aplikacji. Strony nie muszą przygotowywać żadnych dokumentów na *first appearance*. Koszty prawne stron wynikają jedynie z obecności prawnika w sądzie. W *Superior Court of Justice* nie ma *first appearance*. Strony po raz pierwszy spotykają się w sądzie, gdy jedna z nich wyznaczy datę *case conference*.

Mandatory information program (MIP)

Zarówno aplikant, jak i respondent mają obowiązek wzięcia udziału w *mandatory information program* (tzw. MIP), który jest dwugodzinną prezentacją przedstawioną przez prawnika oraz osobę o przygotowaniu psychologicznym. MIP ma na celu przedstawienie stronom podstawowych informacji na temat prawa rodzinnego, procesu sądowego, opcji dostępnych do rozwiązywania sporów rodzinnych (w tym alternatyw do procesu sądowego) oraz wpływu separacji na dzieci i dorosłych.

Kiedy aplikacja zostanie złożona w sądzie, zawiadomienie o dacie MIP jest dostarczone każdej ze stron. Każda ze stron przychodzi na MIP w innym terminie. Po prezentacji obie strony otrzymują zaświadczenie o uczestnictwie, które powinno być złożone w sądzie.

Case conference

W każdym przypadku, w którym złożona jest *answer*, odbywa się co najmniej jedna *case conference*. Jest to obowiązkowy krok w postępowaniu sądowym z zakresu prawa rodzinnego. **żadne dalsze kroki** (tzw. *motions*) nie mogą zostać podjęte przed *case conference*.

Celem *case conference* jest ustalenie kwestii spornych i w miarę możliwości ich polubowne rozwiązanie. Ponadto sędzia w czasie *case conference* może zdecydować o tym, jakie dokumenty finansowe (wyciągi z kont bankowych, podania o *mortgage*, sprawozdania z kart kredytowych, wyceny planów emerytalnych lub innych dóbr, dokumenty dotyczące dochodu itp.) powinny być wymienione przez strony. Z reguły *case conference* kończy się ustaleniem daty następnego kroku w danej sprawie. Czas oczekiwania na termin *case conference* w *Ontario Court of Justice* wynosi zwykle od 2 do 3 miesięcy, a w *Superior Court of Justice* od 3 do 4 miesięcy.

Strony mają możliwość wyznaczenia przyspieszonej *case conference* (tzw. *early case conference*), którą można wyznaczyć w krótkim terminie (nawet paru tygodni). Przyspieszona *case conference* nie może trwać dłużej niż 15 minut, co z konieczności bardzo ogranicza ilość kwestii, które mogą być poruszane. Celem przyspieszonej *case conference* jest stworzenie

stronom możliwości omówienia palących problemów i uzyskania od strony przeciwnej potrzebnych dokumentów finansowych bez długotrwałego oczekiwania. Zazwyczaj kwestie rozpatrywane podczas przyspieszonej *case conference* obejmują ujawnianie informacji finansowych, opiekę i dostęp do dzieci oraz alimenty na dzieci i współmałżonka.

Zarówno *case conference* jak i *early case conference* są zwykle poprzedzone rozmowami i negocjacjami pomiędzy prawnikami stron. Przed *case conference* i przyspieszoną *case conference* prawnicy stron muszą przygotować dokument zwany *case conference brief*, a często także uaktualnić *financial statement* i *affidavit in support of claim for custody and access*. W efekcie końcowym, koszty uczestniczenia w *case conference* są z reguły spore.

Po *case conference*, sędzia może zdecydować, że potrzebna jest kolejna *case conference* i wyznaczyć jej termin lub wyznaczyć termin *settlement conference*.

Settlement conference zwykle następuje po *case conference*. Jej celem jest przede wszystkim rozważenie możliwości ugodowego rozstrzygnięcia sprawy. *Settlement conference* daje stronom okazję rozstrzygnięcia wszystkich kwestii spornych w danej sprawie. Jeżeli nie wszystkie kwestie sporne mogą być rozwiązane w trakcie *settlement conference*, strony mogą rozwiązać niektóre z nich, a tym samym zawęzić swoją sprawę do mniejszej ilości kwestii spornych. Strony mogą także ujawnić sobie nawzajem dowody, które mają dla poparcia swojego roszczenia, a w przypadku, gdy polubowne załatwienie sprawy wydaje się mało prawdopodobne, mogą rozpocząć planowanie rozprawy sądowej.

Trial management conference następuje zazwyczaj po *settlement conference* i ma na celu nie tylko danie stronom jeszcze jednej szansy na polubowne rozwiązanie swoich problemów, ale także zaplanowanie rozprawy sądowej. Zazwyczaj kwestie, które zostają omawiane podczas *trial management conference*, obejmują potencjalnych świadków oraz określenie czasu trwania ich zeznań, konieczność zatrudnienia tłumaczy, konieczność uzyskania raportów ekspertów (np. wyceny majątku), uzyskanie dodatkowych informacji finansowych, ustalenie przewidywanego czasu trwania rozprawy i ustalenie jej daty.

Podobnie jak ma to miejsce przed *case conference*, dokumenty (*briefs*) muszą być przygotowane przed *settlement conference* i *trial management conference*. Strony zobowiązane są do wymiany ofert zawierających warunki ugody (*settlement offers*) przed *settlement conference*. Ponadto, przed każdą konferencją, prawnicy stron muszą uaktualnić Twój *financial statement*. Wszystkie konferencje zazwyczaj poprzedzane są rozległymi negocjacjami pomiędzy stronami za pośrednictwem prawników.

Wszystkie te przygotowania są bardzo czasochłonne, a przez to dość kosztowne dla obu stron. Mam zwyczaj informowania moich klientów, że czas potrzebny do negocjacji, przygotowania niezbędnych dokumentów oraz udział w każdej konferencji zazwyczaj przekracza 20 godzin.

Oprócz nieuniknionych i znacznych wydatków finansowych, proces sądowy jest zwykle bardzo czasochłonny i stresujący dla obu stron. Powszechną praktyką jest to, że strony i ich

adwokaci pojawiają się w sądzie rano i czekają, aż ich sprawa zostanie rozpatrzona, co może nastąpić nawet pod koniec dnia. W niektórych, na szczęście nieczęstych, sytuacjach strony i ich prawnicy mogą pojawić się w sądzie w wyznaczonym terminie, aby dowiedzieć się, że z powodu nieprzewidzianych okoliczności, ich *case conference* lub *motion* nie zostanie rozpatrzona tego dnia.

Ponieważ konferencje (*case conference*, *settlement conference* i *trial management conference*) są standardowymi etapami każdej sprawy sądowej, należy uwypuklić ich najistotniejsze aspekty.

Po pierwsze, poszczególne kroki postępowania sądowego w prawie rodzinnym mają na celu umożliwienie stronom jak najszybsze ugodowe rozwiązanie kwestii spornych. Strony mają liczne okazje, aby rozstrzygnąć swój spór bez rozprawy sądowej. Głównym celem konferencji jest zachęcenie stron do osiągnięcia porozumienia.

Ponieważ osiągnięcie uczciwego porozumienia nie może nastąpić bez pełnego ujawnienia przez strony swoich informacji finansowych, kolejnym ważnym celem konferencji jest upewnienie się, że każda ze stron otrzymała wymagane informacje i dokumenty.

Sędzia, który przewodniczy konferencji, nie podejmuje decyzji na temat tego, jak strony powinny rozwiązać swoje kwestie sporne. To znaczy, że sędzia nie decyduje w trakcie konferencji, jakie alimenty mają być płacone albo jak ma być podzielony majątek. Tego typu decyzje podejmowane są po rozprawie. Tym niemniej, jeżeli strony osiągną w tych kwestiach porozumienie w trakcie konferencji, to sędzia wydaje decyzję zgodną z warunkami ugody. Na przykład, jeżeli strony rozwiążą kwestie alimentów lub podziału majątku, to sędzia wyda decyzję (*order*) zgodną z warunkami porozumienia stron i dana kwestia zostaje uznana za rozwiązaną. Jeśli była to jedyna kwestia sporna, to proces sądowy ulega zakończeniu. Jeśli była to jedna z wielu kwestii, proces sądowy jest kontynuowany, ale w węższym zakresie. Podczas konferencji sąd może podejmować decyzje o kwestiach proceduralnych bez zgody stron.

Motions

Motion zostaje wniesiona przez stronę, która chce, aby sąd podjął tymczasową decyzję w sprawie roszczenia zawartego w aplikacji lub chce zmienić istniejącą tymczasową decyzję. Niemniej jednak, nie można wnieść *motion* przed *case conference*, z wyjątkiem spraw wymagających pilnego rozpatrzenia, tj. np. przeciwdziałanie możliwości usunięcia dziecka z kraju przez jedno z rodziców. W niektórych przypadkach może złożyć *motion* bez powiadomienia strony przeciwnej, jeżeli np. charakter lub okoliczności *motion* nie wymagają zawiadomienia lub jeśli nie jest ono możliwe. Decyzja wydana poprzez *motion* bez powiadomienia strony przeciwnej jest zwykle krótkotrwała i wiążąca tylko do momentu, gdy *motion* zostanie ponownie rozpatrzona z udziałem wszystkich zaangażowanych stron.

Motion wymaga przygotowania zawiadomienia (tzw. *notice of motion*) oraz opisu faktów w dokumencie zwanym *affidavit*, który jest zaprzysiężonym oświadczeniem faktów. W

większości *motions*, *affidavits* stron stanowią jedyne dowody na poparcie ich roszczeń. *Affidavits* zazwyczaj bywają długie i są poparte licznymi dowodami (tzw. *exhibits* – na przykład dokumentami potwierdzającymi oświadczenia zawarte w *affidavit*, takimi jak wyciągi z kont bankowych czy listy od lekarza itp.). *Affidavit* jest dokumentem o wielkiej wadze i wymaga skrupulatnego ustalenia faktów przez prawnika, a także znacznego wysiłku i nakładu czasu na jego spisanie.

Przygotowanie dokumentów sądowych niezbędnych do złożenia wniosku i wystąpienie w sądzie jest czasochłonne, a co za tym idzie, powoduje wysokie koszty sądowe dla obu stron. Zawsze informuję moich klientów, że przygotowanie niezbędnych dokumentów może zająć nawet od 15 do 25 godzin mojej pracy. Obecność prawnika w sądzie, która często trwa cały dzień, dodatkowo podnosi koszty *motion*. Należy zdać sobie sprawę z tego, że wszystkie fakty, które sędzia powinien znać, aby podjąć decyzje w Twojej sprawie, muszą być zawarte w Twoim *affidavit*. W przeciwieństwie do rozpowszechnionego przekonania, strony nie mają okazji, aby „powiedzieć sędziemu” o rzeczach, które uważają za ważne. Każdy fakt i każdy dokument, który chcesz, aby sędzia rozważył, musi być uwzględniony w twoim *affidavit*. Charakter procesu sądowego jest taki, że sędziowie w trakcie *motion* podejmują decyzje na podstawie dokumentów złożonych przez strony i istniejącego stanu prawnego zaprezentowanego przez prawników stron.

Long motions

Long motions zazwyczaj wiążą się ze skomplikowanymi kwestiami prawnymi i okolicznościami sprawy. Dość często, za zgodą sądu, strony mogą zeznawać przed sędzią w czasie trwania *long motion*. Strony są nadal zobowiązane do przedstawienia swoich dowodów w postaci *affidavits*, a w czasie trwania *long motion* mogą odpowiadać, pod przysięgą, na pytania prawnika przeciwnej strony, związane z informacjami zawartymi w ich *affidavit*. Oprócz przedstawienia swoich argumentów prawnych w formie ustnej, przed *long motion* prawnicy stron przygotowują osobny dokument, zwany *factum*, w którym prezentują swoje stanowisko.

Przygotowanie do *long motion* jest bardzo skomplikowane, a tym samym bardzo czasochłonne. Z reguły wymaga też dłuższego spędzenia czasu w sądzie, czasami trwającego więcej niż jeden dzień. Ponieważ rachunki za usługi prawne rosną proporcjonalnie do czasu spędzonego przez prawnika, koszty *long motion* są zawsze wysokie, z reguły przekraczają dziesięć tysięcy dolarów.

Każda osoba będąca stroną w procesie sądowym, powinna zdać sobie sprawę z podstawowych różnic pomiędzy konferencjami i *motions*. Skutkiem *motion* jest decyzja sędziego, wiążąca dla stron i podjęta przez sędziego po zaznajomieniu się z dokumentami przedstawionymi przez strony, wysłuchaniu prawników reprezentujących strony, a w przypadku *long motion*, po usłyszeniu tego, co strony zeznały przed sędzią. Na skutek *motion*, choć nie zawsze na końcu *motion*, sędzia podejmuje decyzje o rozpatrywanych kwestiach. Z pewnymi wyjątkami, kwestie zostają rozstrzygnięte na zasadzie tymczasowej. Na przykład, jeśli strony nie mogą uzgodnić, kto będzie opiekował się dzieckiem, zanim podjęta zostanie ostateczna decyzja w tej kwestii po *motion*, sędzia wyda tymczasowe orzeczenie (*order*), które pozostanie

prawomocne do czasu rozprawy. Zdarza się, że strony nie decydują się na doprowadzenie do rozprawy sądowej i tymczasowa decyzja podjęta po *motion* staje się ostateczna. Ponieważ proces sądowy jest powolny, nawet ponad rok może upłynąć od złożenia aplikacji do rozprawy sądowej, strony często wnoszą *motions*, aby zdecydować o kwestiach związanych z alimentami dla dzieci czy współmałżonka lub z ustaleniem warunków opieki nad dziećmi na okres pomiędzy rozpoczęciem a zakończeniem procesu sądowego.

W przeciwieństwie do *motions*, które kończą się decyzją sędziego, konferencje mają na celu stworzenie stronom okazji do osiągnięcia porozumienia i upewnienie się, że proces sądowy jest *fair* i przebiega bez niepotrzebnych przestojów. Dlatego sędzia podczas konferencji nie podejmuje decyzji na temat tego, jak strony powinny rozwiązać swoje kwestie sporne, (oprócz sytuacji, w których strony osiągnęły porozumienie). Tym niemniej, po konferencji sędzia wydaje decyzje proceduralne, np. nakaz ujawnienia informacji finansowych, dostarczenia dokumentów finansowych lub wycenienia majątku. Prawie zawsze pod koniec konferencji, sędzia wyznacza termin następnego etapu postępowania.

Questioning

Prawo rodzinne opiera się o pełne ujawnienie informacji finansowych. Dlatego każda ze stron może zadawać stronie przeciwnej pytania i oczekiwać wyczerpującej odpowiedzi. Takie zadawanie pytań, odbywa się pod przysięgą i nosi nawet *questioning*. Daje ono stronom możliwość zadawania sobie wzajemnie pytań, które są istotne dla rozstrzygnięcia kwestii spornych i może nastąpić za zgodą stron lub za sprawą nakazu sądowego. *Questioning* odbywa się ustnie, pod przysięgą i w obecności protokolanta sądowego. Świadkowie stron mogą również być wezwani na *questioning*.

Questioning wymaga od prawnika przygotowań i obecności. Prawnicy nie tylko zadają pytania stronie przeciwnej oraz jej świadkom, ale są również obecni, gdy ich klienci odpowiadają na pytania. Koszty *questioning* są znaczne. Oprócz płacenia swoim prawnikom za czas poświęcony na przygotowanie oraz uczestnictwo w *questioning*, strony muszą zarezerwować salę oraz opłacić protokolanta sądowego. Po *questioning* zamawia się protokół zawierający wszystkie pytania i odpowiedzi. Strony muszą zapłacić za każdą stronę zamówionego przez siebie protokołu. Ponieważ *questioning* jest kosztownym etapem w sporze, ma ono miejsce jedynie wtedy, gdy w opinii sędziego koszt jest uzasadniony brakiem ujawnienia informacji i złożonością kwestii, jak również, gdy koszt *questioning* jest proporcjonalny do wartości majątku stron lub wysokości roszczeń alimentacyjnych wnoszonych przez strony. Zapis pytań i odpowiedzi (protokół) może stać się dowodem w *motion* lub podczas rozprawy.

The Office of the Children's Lawyer (OCL) Disclosure Meeting jest etapem procesu sądowego w sytuacjach, gdy przedmiotem sporu są opieka i prawo do spotkań z dziećmi i gdy *Office of the Children's Lawyer* (OCL) jest zaangażowane w sprawę. OCL jest instytucją państwową, której rolą jest reprezentowanie interesów dzieci w sporach rodzinnych przez zbieranie informacji o warunkach panujących w danej rodzinie, ustalenie, co leży w najlepszym

interesie dziecka i/lub zapewnienie dzieciom reprezentacji prawnej. *OCL Disclosure Meeting* umożliwia pracownikowi OCL (prawnikowi lub pracownikowi socjalnemu) przedstawienie wniosków i zaleceń, które mimo że nie są wiążące, mają znaczny wpływ na decyzje sędziego i znaczny wpływ na to, czy i na jakich warunkach strony są skłonne osiągnąć porozumienie.

Po ostatniej konferencji (*trial managemtn conference*), jeżeli strony nie zdołały rozstrzygnąć swoich kwestii, zazwyczaj ustalony zostaje termin rozprawy. Zdecydowana większość spraw z zakresu prawa rodzinnego (ponad 95%) zostaje rozstrzygnięta przed rozprawą, a większość z nich zostaje rozstrzygnięta na wczesnym etapie procesu sądowego, czasami już w trakcie *case conference*. Stres, niedogodności i koszty postępowania sądowego odgrywają wielką rolę w zniechęceniu stron do jego przedłużania. Jeśli strony zdecydują się przystąpić do rozprawy, muszą liczyć się z bardzo znacznymi kosztami. Szacuje się, że łącznie z czasem przygotowań, jeden dzień rozprawy może kosztować od 10,000 do 20,000 dolarów. W większości przypadków, prawnicy stron wymagają od swoich klientów honorarium za usługi prawne podczas rozprawy ze znacznym wyprzedzeniem.

Assignment court ma miejsce wkrótce przed zaplanowanym terminem rozprawy. Jego celem jest przedstawienie sędziemu aktualnego stanu sprawy oraz danie stronom kolejnej możliwości rozstrzygnięcia swoich kwestii spornych.

Rozprawa (tzw. *trial*) jest ostatnim krokiem w postępowaniu sądowym w prawie rodzinnym. Po rozprawie, sędzia podejmuje decyzje o wszystkich kwestiach prawnych, których strony nie rozstrzygnęły przed rozprawą. Decyzja sędziego jest ostateczna i prawomocna. Podczas rozprawy obie strony i ich świadkowie mają możliwość osobistego, ustnego przedstawienia dowodów wspierających ich roszczenia i udostępnienia sądowi stosownych dokumentów.

Przygotowanie się do procesu jest niezwykle pracochłonne dla prawników stron. Obowiązuje zasada, że każdy dokument lub inny dowód rzeczowy, którego strona zamierza użyć w trakcie rozprawy, musi być przedstawiony stronie przeciwnej przed rozprawą. Dlatego liczne dokumenty muszą być przygotowane i dostarczone stronie przeciwnej. Między innymi strony muszą dostarczyć sobie *requests to admit*, przygotować dokumentację finansową (nieraz tysiące stron) oraz przygotować protokoły z *questioning* i złożyć w sądzie *trial record*. Każdy prawnik musi przygotować do rozprawy świadków swojego klienta i starannie opracować strategię przesłuchiwania w sądzie świadków strony przeciwnej. Świadkowie, którzy nie chcą zeznawać, otrzymują nakaz stawienia się w sądzie. Raporty, takie jak raport z OCL, raporty psychologiczne, raporty finansowe i wyceny wartości majątku, muszą zostać zweryfikowane i dokładnie przeanalizowane. Jeśli potrzebni są biegli sądowi (*expert witnesses*), to trzeba ich znaleźć, opłacić, poznać ich opinię i przygotować do zeznawania w sądzie. Opłacenie biegłych sądowych bardzo znacznie zwiększa koszty stron. Prawnicy muszą także przygotować to, co mają zakomunikować sędziemu na początku i na końcu rozprawy (*opening and closing arguments*), wyszukać i przeanalizować istniejące decyzje sądowe, które zapadły w podobnych sprawach. Decyzje te muszą być przygotowane do udostępnienia sędziemu i stronie przeciwnej. W trakcie przygotowań do rozprawy z reguły trwają intensywne negocjacje pomiędzy stronami i strony wymieniają propozycje ugody (*offers to settle*).

Czas trwania rozprawy zależy od wielu czynników, takich jak ilość kwestii prawnych, które muszą być rozwiązane, stopnia skomplikowania przedstawianych dowodów i dokumentów, ilości świadków i konieczności prezentowania zeznań stron i świadków przez tłumacza. Nawet stosunkowo prosta rozprawa z reguły trwa dzień lub dwa. Skomplikowane rozprawy mogą trwać przez tydzień lub dłużej.

Po rozprawie sędzia podejmuje decyzję, opierając się wyłącznie na tym, co zostało przedstawione na rozprawie przez strony, ich świadków oraz prawników.

Większość ludzi oczekuje, że po rozprawie sąd natychmiast ogłosi swoją decyzję. Jednakże w większości przypadków decyzja zostaje udostępniona jakiś czas po zakończeniu rozprawy. W sprawach prawa rodzinnego zwykle nie ma wyraźnych zwycięzców lub przegranych. Najczęściej każda ze stron trochę przegrywa i trochę wygrywa. Na przykład, jedna strona może wygrać w kwestii alimentów na dzieci, ale przegrać w kwestii alimentów na małżonka; wygrać w kwestii podziału własności, ale przegrać w kwestii opieki i dostępu do dziecka.

W Kanadzie praktykowany jest "*no fault divorce*", czyli rozwód bez orzekania o winie. Osoby, które decydują się na wniesienie sprawy do sądu w nadziei, że jakimś sposobem sąd obwini ich byłego partnera lub małżonka za rozpad związku, muszą być przygotowane na rozczarowanie. Ponadto postępowanie stron podczas trwania ich związku w większości przypadków nie ma wpływu na to, jak rozstrzygnięte zostaną kwestie finansowe. Innymi słowy, sam fakt, że współmałżonek Cię zdradził, nie zmienia zasad podziału majątku czy alimentacji.

Więc co się stanie, jeśli przegrasz? Lub, jak to częściej bywa, co się stanie, jeśli przegrasz bardziej niż wygrasz?

Jeśli przegrasz *motion*, możesz spodziewać się, że zostaniesz obciążony częścią (czasem dużą częścią) kosztów prawnych zwycięskiej strony. To samo będzie mieć miejsce, gdy przegrasz rozprawę. Jeśli wygrasz lub wygrasz w większości kwestii spornych, z reguły przegrana strona będzie musiała zapłacić część Twoich kosztów prawnych. Jeżeli zwycięska strona zachowywała się nieracjonalnie, może zostać pozbawiona możliwości odzyskania całości lub części poniesionych przez nią kosztów, a nawet może zostać obciążona kosztami przegranej strony, mimo że wygrała.

Oferty przedstawiające warunki osiągnięcia ugody (*offers to settle*) odgrywają olbrzymią rolę przy ustaleniu tego, w jakim stopniu strona, która przegrała, musi pokryć koszty poniesione przez stronę, która wygrała. Jeżeli jesteś stroną wygraną i po rozprawie decyzja sędziego jest dla ciebie tak samo korzystna lub korzystniejsza niż warunki ugody zaoferowane przez Ciebie w *offer to settle* (na przykład, jeśli byłeś gotowy przyjąć alimenty od współmałżonka o wysokości 1,000 dolarów miesięcznie, ale sąd przyznał Ci 1,200 dolarów), możesz oczekiwać, że przegrana strona będzie musiała zapłacić sporą część Twoich kosztów prawnych. Mimo to, całkowite odzyskanie poniesionych kosztów sądowych przez zwycięzcę, jest praktycznie niespotykane.

Jeżeli jesteś stroną przegraną, to możesz spodziewać się, że sąd obciąży Cię częścią kosztów prawnych strony przeciwnej. Jak duża będzie to część, zależy od wielu czynników. Jeżeli strona przegrana odrzuciła warunki ugody, które były dla niej korzystniejsze niż decyzja sędziego, odmawiała ujawnienia informacji finansowych lub zajmowała stanowisko nieuzasadnione przez istniejący stan prawny i nieuzasadnione przez fakty, to musi spodziewać się, że oprócz płacenia swojemu prawnikowi, zostanie obciążona znacznym procentem kosztów prawnych zwycięzcy.

Biorąc pod uwagę wszystkie przykre, bolesne i kosztowne aspekty procesu sądowego, należy stwierdzić, że w najlepszym interesie stron leży rozwiązanie swoich sporów bez uciekania się do drogi sądowej. W idealnym świecie tylko sprawy dotyczące nowych kwestii prawnych powinny być rozstrzygane sędziowsko. W realnym świecie jednak sprawy trafiają do sądu, ponieważ strony zajmują sztywne stanowiska, sprzeczne z istniejącym stanem prawnym, nie chcą zgodzić się na kompromis i tracą z oczu to, co jest najlepsze dla ich dzieci.